

СРАВНИТЕЛНОПРАВЕН АНАЛИЗ НА РАЗШИРЕНАТА КОНФИСКАЦИЯ И ДРУГИ ИНСТИТУТИ НА ДЪРЖАВНА ПРИНУДА СВЪРЗАНИ С ОТНЕМАНЕ НА ИМУЩЕСТВО

Никола Тодоров Делиев¹
Бургаски свободен университет

A COMPARATIVE ANALYSIS OF EXTENDED CONFISCATION AND OTHER INSTITUTIONS OF STATE COERCION RELATED TO ASSET TAKING

Nikola Todorov Deliev
Burgas Free University

Abstract: *Modern forfeiture law provisions are entirely statutory. The particular measure are regulated in detail and depend on the respective legal act. Nevertheless, there are broad patterns that allow a general description of how forfeiture laws operate.*

Key words: *property, civil forfeiture, measures, in rem, in personam.*

Резюме: *Разпоредбите на закона за разширено отнемане на имущество са изцяло законово уредени. Конкретните мерки са подробно регламентирани и зависят от съответния нормативен акт. Въпреки това има широки модели, които позволяват общо описание на това как действат законите за конфискация*

Ключови думи: *разширено отнемане на имущество, мерки, отнемане по отношение на имущество, отнемане по отношение на личността.*

I. Въведение

В обективното българско законодателство институтите на отнемане на имущество в полза на държавата са законоустановени изчерпателно, като са уредени, както материалноправните предпоставки, така и правилата по установяване и производствата по отнемането му. Последните зависят от съответния нормативен акт, който урежда конкретното отнемане. От съществено значение за правилното тълкуване, разбиране и прилагане е разграничаването на различните видове отнемане. В тази връзка намирам за необходимо да се опишат по отделно основните правни характеристики, след което да се направи разграничение с оглед същността и особеностите на отнемане на имущество в полза на държавата по Закона за противодействие на корупцията и за отнемане на незаконно придобито имущество (ЗПКОНПИ), отнемането на имущество по чл. 53 Наказателния кодекс (НК) като мярка за държавна принуда. В настоящата статия ще се изследват предпоставките и

¹ Докторант заочна форма на обучение при Бургаски свободен университет, професионално направление – право, докторска програма – граждански процес. Съдия при районен съд гр. Лом. nikola_deliev@abv.bg.

предметът на отнемане по специалния закон и мерките по чл. 53 от НК, а оттам да се очертаят приликите и разликите между двата института.

II. Отнемане на имущество по ЗПКОНПИ.

След влизане в сила на **ЗПКОНПИ**, разширената конфискация по своята правна същност следва да се определи като **установена в закона мярка за държавна принуда постановявана от съд** извън случаите на отнемане на имущество по наказателнопроцесуален и административнопроцесуален ред, **изразяваща се в засягане на имуществото на проверяваното или свързаните с него лица посредством безусловно и окончателно отнемане в полза на държавата на имущество придобито със средства от незаконен източник**. Следвайки така даденото теоретично определение, този вид отнемане на имущество по своя характер е мярка за държавна принуда и се явява неблагоприятна правна последица, насочена към пресичане на възможността едно имущество придобито с незаконни средства да обогатява и да носи облаги на ползващите се от него субекти. Разглежданият институт засяга имуществената сфера на проверяваното лице или свързаните с него физически и юридически лица против и независимо от тяхната воля от страна на държавата в „лицето“ на Комисията за противодействие на корупцията и отнемане на незаконно придобито имущество. Съобразно казаното може да се приеме, че тази мярка за държавна принуда има за цел отнемането на възможността на лицето, по отношение на което такава ще се приложи да се обогатява и извлича облаги от незаконосъобразни източници на средства, а така също и да го принуди да се въздържа от набирането на такива. Като вид мярка за държавна принуда разширената конфискация се налага и изпълнява единствено от държавата посредством органите оправомощени за това със закон – ЗПКОНПИ. Други държавни органи, организации и частни лица не са оправомощени да установяват, отнемат и да се разпореждат с имущество придобито с незаконни средства. По действащото българско законодателство единствено и само съдилищата са оправомощени да отнемат имущество придобито от източник на незаконни средства, което се явява гаранция, че тази форма на държавна принуда ще се използва единствено и само на основание и при предвидените в закона предели. Производството по установяване и отнемане на незаконно придобито имущество се провежда по реда и правилата на ЗПКОНПИ, като за неуредените в него въпроси се прилагат разпоредбите на Гражданския процесуален кодекс. Това производство се развива в две фази – предварителна (наричана още административна или финансова) и съдебна. От своя страна, съдебното производство се провежда по особени правила на състезателната процедура на общия исков процес. Правилата на общия исков процес се явяват субсидиарен източник на уредбата на производството по отнемане на имущество при разширената конфискация, доколкото те са съвместими с неговата същност и предназначение.

Предмет на отнемане по реда и правилата на ЗПКОНПИ е само това, което е придобито със средства от незаконен източник. Ако имуществото не е налично, то в този случай се отнема неговата парична равностойност, определена по пазарна цена към момента на предявяване на иска за отнемане. Необходимо е да е налице „значително несъответствие“, между имуществото на проверяваното лице и нетен доход. Като значителна се окачествява разлика от повече от 150 000 лв. за целия проверяван период. Изброените предпоставки за незаконен източник и значително несъответствие е необходимо да са едновременно дадени, т.е. да са дадени

кумулятивно. При липсата, на която и да е от тях не може да се пристъпи към производство за отнемане на имущество по ЗПКОНПИ, тъй като едновременното им наличие се явява (*conditio sine qua non*).

Имуществото се отнема безусловно и окончателно. „Безусловно“ се отнема в полза на държавата имущество, без да се поставят, каквито и да е било условия от страна на лицата, от чийто патримониум излиза конкретното имущество. Под „окончателно“ се разбира, че като последна правна последица имуществото предмет на производството по отнемане преминава от патримониума от проверяваното лице и/или свързаните с него лица към държавата. Така разширената конфискация се явява негативна правна последица по отношение на имуществената сфера на лицето, спрямо което е приключило съдебно производство с влязъл в сила съдебен акт, с който се отнема незаконно придобито имущество, изразяваща се в намаляване активите.

Имущество да е придобито със средства от незаконна дейност. Средствата за придобиването на имущество от проверяваното лице или свързаните с него лица може да произтичат както пряко, така и косвено от незаконна дейност, но във всички случаи тази връзка трябва да бъде установена, или да може да се направи предположение за съществуването ѝ. Между незаконната дейност и имуществото е налице пряка връзка в случаите, когато то е непосредствено придобито със средства произтичащи от тази дейност. Косвена е връзката между незаконната дейност и конкретно имущество, когато придобиването му е непряко свързано с конкретната дейност т.е. е опосредено чрез други действия, като например осъществяването на една или няколко пълни или частични трансформации на средствата посредством сключването на разпоредителни сделки. Дори връзката да не е безспорно установена, ако такава може основателно да се предположи, то предположението е достатъчно за целите на ЗПКОНПИ, щом не е установен законен източник на средствата за придобиване на имуществото. Предположението е вероятност, възможност, при която от дадена причина се следва определен резултат, последица, а в хипотезите на ЗПКОНПИ, от конкретна незаконна дейност - имуществена облага.

Управлението на отнетото с влязъл в сила съдебен акт имущество е предоставено на специален орган. Това е Междуведомствен съвет (наричан на кратко „Съветът“), като в чл. 165 от ЗПКОНПИ са изброени правомощията му и начинът на формиране на състава му. По своя характер този орган е колективен и се състои от заместник-министри, определени от министъра на правосъдието, министъра на финансите, министъра на икономиката, министъра на труда и социалната политика и министъра на регионалното развитие и благоустройството. Председател на Съвета е заместник-министър на финансите, а дейността на Съвета се осигурява технически от администрацията на Министерството на финансите. Имуществото, за което е взето решение за продажба, се продава от Националната агенция за приходите по реда на Данъчно-осигурителния процесуален кодекс (ДОПК).

III. Отнемане на имущество по чл. 53 от НК.

В чл. 53 са предвидени принудителни мерки свързани с отнемане на имущество извън видовете изчерпателно изброени в чл. 37 от НК наказания. Съгласно текста на чл. 52 от НК, независимо от наказателната отговорност отнемат се в полза на държавата: вещите, които принадлежат на виновния и са били предназначени или са послужили за извършване на умишлено престъпление, вещите, които принадлежат на виновния и са били предмет на умишлено престъпление – в случаите, изрично

предвидени в особената част на Наказателния кодекс; вещите, предмет или средство на престъплението, притежаването на които е забранено, и пряката и непряката облага, придобити чрез престъплението, ако не подлежат на връщане или възстановяване.

Този вид отнемане по своя характер е безвъзмездно, принудително и окончателно преминаване на имущество от патримониума на осъденото лице в актива на държавата, след влизането в сила на присъдата, която има конститутивно действие. Юристически в теорията се приема, че мерките по чл. 53 от НК имат имуществен характер, тъй като става дума за лишаване от собственост². Те имат двойок ефект. На първо място представляват отрицателна реакция спрямо престъплението, като едновременно с това е насочена да пресече възможността да се извлекат позитиви и да спомогнат извършването на други престъпления. Може да приемем и че имат и възстановителен ефект, защото ако принадлежат на друго лице следва да се върнат³, а не да се отнемат. Както посочва проф. Ив. Ненов, нормите в раздела за видовете наказания, включващи и мерките по чл. 53 от НК имат „определителен“, а не „дефинитивен“ характер⁴.

Първата категория вещи, подлежаща на отнемане е уредена в чл. 53, ал. 1, б. „а“ от НК. Отнемат с в полза на държавата са тези вещи, които принадлежат на виновния и са били предназначени или са послужили за извършване на умишлено престъпление. На първо място, е необходимо да се установи принадлежността на правото на собственост на веща спрямо дееца. Няма пречка да се отнеме и част от вещ, когато е в съсобственост с трето лице, включително и СИО⁵. Съдебната практика приема, че чл. 53, ал. 1, б. „а“ от НК следва да се прилага и в случаите, когато вещта принадлежи на помагача, а не на извършителя, но се използва непосредствено от последния за извършване на престъплението⁶. На второ място, мерките се прилагат спрямо вещи, предназначени или послужили за извършване на престъпление. Това са тези вещи, станали средство, за извършване на престъпление или на осъществяването на предстоящо такова. Средствата (оръдията) за извършване на престъплението са извън обществените отношения, които престъплението уврежда, и не са елементи на последното⁷. Послужили за извършване на престъплението са вещите, които реално са използвани като средства за извършване на престъплението, а са предназначени за извършване на престъплението, с които деецът е имал намерение да извърши престъплението, но последното не е било извършено, като е спряло във фазата на приготвянето, когато то се наказва или във фазата на опита. Отнемат се само тези вещи, които са предназначени или послужили за извършване на престъпление без значение дали е извършено при пряк или евентуален умисъл. От предметния обхват на нормативния текст са изключени

² Стойнов Ал. Наказателно право. Обща част. Второ издание. Сиела. 2019 г., с. 451, Владимиров Р. Отнемане в полза на държавата по Наказателния кодекс (НК) и по закона за отнемане в полза на държавата на имущество, придобито от престъпна дейност (ЗОПДИППД). Сп. Административно правосъдие, бр. 1 от 2008, с. 11;

³ Груев Л. Наказването за престъпление. изд. на БАН „Проф. Марин Дринов“. София. 2020 г. с. 114.

⁴ Ненов. Ив. Наказателно право на НРБ. Обща част. София. 1972 г. с. 477.

⁵ Р. № 416 от 16.08.1977 г. по н.д. №419/1977 г. на I н.о. на ВС, Р. № 569 от 22.11.1978 г. по н.д. №561/1978 г. на I н.о. на ВС, Р. № 209 от 22.05.1979 г. по н.д. №195/1979 г. на I н.о. на ВС.

⁶ Решение № 615 от 07.10.1983 г. по н.д. №623/1983 г. на ВК при на ВС.

⁷ Т.Р. №18 от 14.11.1977 г. по н.д. №13/1976 г. на ОСНК.

престъпленията извършени при форма на вина непредпазливост. При липса или отчуждаване на разглежданите вещи, с присъдата се присъжда тяхната равностойност.

Втората категория вещи, подлежаща на отнемане е уредена в чл. 53, ал. 1, б. „б“ от НК. Отнемат с в полза на държавата вещите, които принадлежат на виновния и са били предмет на умишлено престъпление – в случаите, изрично предвидени в особената част на този кодекс. Вещите, предмет на престъплението, най-често са материалните предпоставки на общественото отношение, което е обект на престъплението - те са елемент на засегнатите обществени отношения⁸. Отнемат се само тези вещи, които са предмет на престъпление без значение дали е извършено при пряк или евентуален умисъл. От предметния обхват на нормативния текст са изключени престъпленията извършени при форма на вина непредпазливост. Тези вещи се отнемат само в изрично предвидените в особената част на НК случаи. Струва ми се, че с това допълнение на закона през 2019 г. се надскача превантивния характер на мярката, за сметка на засиления санкционен характер.

Per argumentum a contrario, когато вещите предмет или средство на престъплението не принадлежат на дееца, то те следва да се върнат на собственика им.

Третата категория вещи, подлежаща на отнемане е уредена в чл. 53, ал. 2, б. „а“ от НК. Отнемат се в полза на държавата и вещите предмет или средство на престъплението, притежаването на които е забранено. Приложението на разглежданата законова разпоредба не е обвързано с положителен отговор на въпроса вещта собственост ли е на дееца. Следователно, по реда на чл. 53, ал. 2, б. „а“ НК, подлежат на отнемане в полза на държавата и вещи, които не са собственост на дееца или собствеността върху същите не е установена, ако отговарят на останалите условия за това⁹. Законът не обвързва отнемането в полза на държавата на средството на престъплението, ако притежаването му е забранено, с формата на вина, с която е извършено деянието. Забраната следва да е уредена в нормативен акт.

Последната мярка уредена в чл. 53, ал. 2, б. „б“ от НК. Отнема се в полза на държавата пряката и непряката облага, придобити чрез престъплението, ако не подлежат на връщане или възстановяване; когато облагата липсва или е отчуждена, присъжда се нейната равностойност. Според НК (чл. 53, ал. 3, т. 1 и т. 2), пряка облага е всяка икономическа полза, настъпила като непосредствена последица от престъплението, а непряка облага е всяка икономическа полза, настъпила в резултат на разпореждане с пряката облага, както и всяко имущество, получено в резултат на последващо пълно или частично преобразуване на пряка облага, включително, когато е била смесена с имущество, придобито от законни източници; на отнемане подлежи имуществото до стойността на включената пряка облага заедно с настъпилите увеличения на имуществото, ако са пряко свързани с разпореждането или преобразуването на пряката облага и включването на пряката облага в имуществото. Целта поставена от законодателя при създаването на ал. 3 на чл. 53 от НК, е да се пресече възможността дееца да се облагодетелства и извлича, каквито и да е било ползи. При установени липса или отчуждаване на облагата, с присъдата следва да се присъди и равностойността им. При наличието ѝ, същата подлежи на връщане.

⁸ Пак там.

⁹ Илкова Р. Отнемане в полза на държавата – материално правни и процесуални аспекти. СУ „Климент Охридски“. 2008, с. 12.

Изпълнението на присъдите, с които се отнема имущество по чл. 53 от НК е възложено на Националната агенция за приходите, като за изземването на отнетите НАП уведомява съда в седемдневен срок. Правилата и редът относно изпълнението на отнетото имущество е уреден в ДОПК.

IV. Прилики и разлики между разширената конфискация и принудителните мерки по НК.

От така направения кратък анализ по отделно на отнемането на имущество по ЗПКОНПИ и мерките по чл. 53 от НК, можем ясно да отграничим приликите и разликите между двата правни института.

И разширената конфискация мерките по чл. 53 от НК са законоустановени, тъй като с нормативен акт се уреждат материалноправните предпоставки, производството по отнемане. Отнемането е предоставено единствено и само на съдилищата и то с нарочен окончателен съдебен акт. И в двата случая се касае за принудително и отрицателно въздействие върху имуществото на определено лице, което по своя характер се явява една своеобразна санкция¹⁰. Като правна последица и за двата института е характерно, че представляват способ за безвъзмездно преминаване на конкретно имущество от патримониума на определено лице/лица в патримониума на държавата. И двете правни фигури следва да се причислят към сферата на публичното право. И при двата института се отнема пряка и непряка облага. И двата вида отнемане на имущество имат превантивен характер, изразяващ се с осуетяване на възможността да се черпят облаги от неправомерно придобито имущество.

Разширената конфискация от своя страна се провежда по реда и правилата на ЗПКОНПИ и ГПК в исково производство, което е спорно по своя характер, като предмет на иска е отнемане на имущество, за което е установено значително несъответствие от повече от 150 000 лева между наличното имущество и нетния доход за целия проверяван период. В резултат на проведено производството може да се стигне само и единствено до отнемане на имущество само в размера, за който не е установен законен произход, т.е. целта е да се възстанови положението от преди незаконното придобиване. Решението на съда макар и съдебен акт не притежава правната природа и правни последици присъщи на присъдата. Производството по отнемане по ЗОПДНПИ не влияе на съответното наказателно производство, което се развива независимо от него и установените по него факти не могат да доведат до повдигане на друго обвинение или до възобновяване на наказателното производство. Разширената конфискация може да засегне не само имуществото на лицето срещу, което е предявен иск по ЗПКОНПИ, но и да засегне имуществото на трети лица, стига да се установи, че са знаели, че е придобито със средства от незаконен източник, т.е. налице е един разширен кръг от лица по отношение, на които може да се приложи този правен институт. Тази мярка за държавна принуда може да се упражни, както спрямо физически лица, така и спрямо юридически лица.

Отнемането на имущество по чл. 53 от НК, като вид принудителна мярка. Е с много по ограничен обхват спрямо разширеното отнемане на имущество. То се прилага само по отношение на средства или предмет на престъпление, както и по отношение на преките и непреките облаги в следствие на извършено умишлено престъпление, и то предимно по отношение на извършителя. Производството се

¹⁰ Илкова Р. Отнемане в полза на държавата – материално правни и процесуални аспекти. СУ „Климент Охридски“ 2008, с. 13;

осъществява по ред и правила изчерпателно уредени в НПК. Не се изисква определена минимална стойност на веща или облагата, за да се възбуди производство по отнемане. Лисва самостоятелно съдебно производство по отношение на налагане на мерките по чл. 53 от НК. В Наказателния кодекс са предвидена възможност в случай, че веща е собственост на трето лице, тя да му се върне. При липса или отчуждаване на средството или предмета на престъплението в някои случаи, както и на пряката облага, да се присъжда в полза на държавата тяхната равностойност.

Разлика може да се открие и при управлението и разпореждането с имущество отнето по ЗПКОНПИ и изпълнението на мерките за отнемане на имущество по чл. 53 от НК. Последните се изпълняват от Националната агенция за приходите, като на нея се предоставят недвижимите и движими вещи, а паричните суми се внасят в приход на държавния бюджет. При разширената конфискация положението е доста по-различно. Предвидена е сложна процедура по управление и разпореждане с отнетото имущество. Създаденият с ЗПКОНПИ Съвет е органът, който управлява отнетото имущество. Този Съвет най-напред предлага на Министерски съвет да предостави за управление на бюджетни организации и общини за изпълнение на техните функции отнетото по реда на този закон имущество, или да възложи продажбата му. Имуществото, за което е взето решение за продажба, се продава от Националната агенция за приходите по реда на Данъчно-осигурителния процесуален кодекс. Съветът изпраща на Националната агенция за приходите посоченото решение, в 7-дневен срок от приемането му, заедно с комплектованата преписка. Ако след изчерпване на способите за продажба по реда на Данъчно-осигурителния процесуален кодекс имуществото не бъде продадено, Националната агенция за приходите уведомява писмено Съвета, като връща преписката за вземане на последващо решение за управление и разпореждане с имуществото.

V. Заключение.

Като обобщение може да се заключи, че отнемането на имущество по ЗПКОНПИ и принудителните мерки по чл. 53 от НК, имат много сходни черти, които с основание водят до объркване, поради размиване на границите между двата института. Нещо повече, допълнително самият законодател с промените в НК през 2019 година, е използвал изключително лоша законодателна техника, при изменението и допълнението на чл. 53 от НК, което още повече засилва размиването на различията между двата правни института. Поради тези причини е възможно в бъдеще да се затрудни правораздаването, като се стигне по постановяването на противоречива съдебна практика.